

SAMLAREN

T I D S K R I F T

F Ö R

S V E N S K L I T T E R A T U R H I S T O R I S K
F O R S K N I N G

⋮

NY FÖLJD. ÅRGÅNG 36

1955

U P P S A L A 1 9 5 6

S V E N S K A L I T T E R A T U R S Ä L L S K A P E T

UPPSALA 1956

ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI AB

557950

Förberedelserna till Birger jarls korståg enligt Erikskrönikan.

Av Nore Hagman.

I.

Ett av de mest kända ställena i *Erikskrönikan* handlar om hur Birger jarls korsfararhär gjorde sig redo att bege sig över till Finland:

t ha loth konung erik ouer alt sith rike
90 bade riddare ok riddare like
Swa ok bönder oc tjänistomen
swa som herra plägha oc än
at sighia synom mannom til
taghar han eth örlogh driwa wil
95 Swa bödh han them til hedith land
ok satte thz sinom maghe i hand
at han skulle wara thera forman
for thy at han trodde bezst a han
Hans magher took ther gerna widher
100 han ville ok gerna vitha hans heder
Ok redde sik tha wapn ok tyghe
raska häladha ok oblyghe
Hielma plator ok panzere
wordo tha gäwe ok giordos flere
105 Huar redde sik tha i sin stadh
ok giordo gerna huat konungen badh
Ok skuto wt snekkior ok löpande skutör
marger stor peninga knwter
ward tha löster ok giffuen them
110 ther tha skuldo skilias vid thera heem
Ok wisto ey nar the komo ather
vridhna hender ok stærker grater
vard tha aff mange frwo sedher
Tho gladdos the at gud hedher
115 skulle meras aff then färdh
mangt eth gamalt fädernis swerd
wart tha nidher aff naglom kränkt
som ther haffdo manga dagha hengt
Them wart tha venlika följt til strand
120 helsados wel ok tokos j hand
marghin röder mwn ward tha kust

som aldrig kystes sydhan aff hiertans lust
 thy at the saghos summi aldrig meer
 aff tholkom skylnad tolkit skeer
 125 Them bleste bör the segldo thädhan

(EK: 89—125)¹

För att belysa Erikskrönikans sätt att skildra tillrustningarna för kriget österut och det sentimentala avskedet från familj och vänner kunde det vara av intresse att anföra några andra korstågsskildringar. Ett par lämpliga exempel finns i fransk litteratur.

Det ligger nära till hands att börja med ett krigsföretag, som var ungefär samtidigt med Birger jarls, nämligen Ludvig den heliges första korståg. Det var år 1248, som den franska flottan avseglade mot Cypern och Egypten, och ombord befann sig den blivande memoarförfattaren Jean, sire de Joinville, sénéchal de Champagne. Han var född 1224 och således en ung man, då han tog korset. Hans bok, *L'Histoire de Saint-Louis*, blev emellertid färdig först 1309. Det är likväl möjligt, att han redan på 1270-talet författat personliga minnen, som sedan kom att inflyta i hans kungabiografi.² På följande sätt skildrar Joinville korsfararnas avresa:

»Au mois d'aoust entrame en nos nez à la Roche de Marseille. A celle journée que nous entrames en nos nez, fist l'en ouvrir la porte de la nef, & mist l'en touz nos chevaux ens, que nous devons mener outre-mer; & puis reclost l'en la porte & l'enboucha l'en bien, aussi comme l'en naye un tonnel, pour ce que, quant la nef est en la mer, toute la porte est en l'yaue. Quant les chevaux furent ens, nostre mestre notonnier escria à ses notonniers, qui estoient ou bec de la nef, & leur dit: 'Est arée vostre besoigne?' Et ilz respondirent: 'Oy, sire, viengnent avant les clerics & les proveres.' Maintenant que il furent venus, il leur escria: 'Chantez, de par Dieu!' Et ilz s'écrièrent touz à une voix: Veni creator Spiritus. Et il escria à ses notonniers: 'Faites voile, de par Dieu!' Et il si firent. Et en brief tens le vent se feri ou voile & nous ot tolu la veue de la terre, que nous ne veismes que ciel & yaue; & chascun jour nous esloigna le vent des país où nous avions esté nez. Et ces choses vous moustré-je que celi est bien fol hardi, qui se ose mettre en tel péril, à tout autrui chatel ou en pechié mortel; car l'en se dort le soir là où en ne seet se l'en se trouverra ou fons de la mer au matin.»³

(I augusti månad gick vi ombord på våra fartyg vid la Roche-de-Marseille. Den dagen vi gick ombord på våra fartyg, lät man öppna skeppsporten, och man förde in alla våra hästar, som vi skulle ha med på andra sidan havet; och därefter stängde man porten och tillslöt den väl, som när man spikar ihop en tunna, eftersom hela porten är i vattnet, när fartyget är till havs. När hästarna kommit ombord, ropade vår kapten till sina män, som stod i fören på båten: »Är ni färdiga med ert arbete?» Och de svarade: »Ja, herre, lät klerkerna och prästerna komma fram.» Så snart de hade kommit, ropade han till dem: »Sjung, i Guds namn!» Och alla stämde högljutt upp med en mun *Veni, creator Spiritus*. Och kaptenen ropade till sina män: »Hissa segel, i Guds namn!» Och de gjorde så. Och på kort tid tog vinden i seglen och kom landet att försvinna ur vår åsyn, så att vi inte såg något annat än himmel och hav, och varje dag avlägsnade oss vinden mer och mer från de trakter, där vi var födda. Och härigenom visar jag er, att den är väl

¹ *Erikskrönikan*, utg. av R. Pipping, Sthlm 1921 (*SFS* 47). Förkortn.: EK.

² Lanson, G., *Histoire de la littérature française*, 21 uppl., Paris u. å., s. 76, not 1.

³ *Œuvres de Jean Sire de Joinville*, ed. N. de Wailly, Paris 1867, s. 84 f. Histoire de Saint Louis, kap. 28.

dumdristig, som ger sig ut i en sådan fara, med annans egendom eller med en dödsynd på samvetet, ty där man somnar in på kvällen, vet man inte, om man nästa morgon befinner sig på havets botten.)⁴

Det finns onekligen stor skillnad mellan Joinvilles och Erikskrönikans berättelser om hur det gick till, när man drog ut på korståg vid mitten av 1200-talet. Man upptäcker inte någon likhet alls mellan de två skildringarna. Joinvilles relation verkar anspråkslös och realistisk, en subjektiv ögonblicksbild, som stannat kvar i hans minne, och så naturligtvis försedd med en from betraktelse på slutet. Några upprörda avskedsscener mellan riddarna och deras damer på kajen återges inte. Han är mycket förtegen om sina känslor. I jämförelse härmed har redogörelsen i Erikskrönikan en litterär prägel. Den är retorisk och känslsam. Vridna händer och stark gråt, omfamningar och kyssar utmärker avskedet.

Ett annat berömt memoarverk är *Conquête de Constantinople* av Geoffroi de Villehardouin. Det är ungefär hundra år äldre än Joinvilles bok. Skildringen omfattar åren 1199—1207, händelserna kring det s. k. fjärde korståget. När den franska flottan ska avsegla från Venedig, visar författaren en oförställd glädje över det krigiska äventyr, som nu äntligen börjar efter en lång tids underhandlingar. Han njuter av det färgrika vimlet, myllret av folk på skeppen, de vackra sköldarna och baneren och mängden av goda vapen och krigsmaskiner. Några sorgsna anförvanter kan inte heller här upptäckas på stranden. De enda, som tycks väcka djupare känslor hos Villehardouin, är de präktiga stridshästarna, som leds ombord på fartygen. »Ha! Diex, tant bon destrier i ot mis!»⁵ Det är ett intresse, som också kommer fram hos Joinville. Han påstår, att han efter mer än sextio år kommer ihåg, hur hästarna fördes ombord på hans skepp i Marseille.

Mera givande är en tredje korstågsskildring, *Chanson d'Antioche*. Utgivaren, Paulin Paris, ansåg, att dikten härrörde från en pilgrim Richard i början på 1100-talet och att den blev omarbetad under Filip Augusts regering, alltså någon gång mellan åren 1180 och 1223, av en trouvèr vid namn Graindor de Douay.⁶ Enligt vad H. Pigeonneau funnit, har eposet utarbetats med stöd av en del krönikor.⁷ Citatet här nedan återger stämningen efter mötet i Clermont 1095:

A Clermont en Auvergne fu moult grans assablée:
Là est li os Jhesu estable et jurée
Par la terre de France et par mainte contrée.
Aus dames, aus pucieles fu grans la renomée;
Chascune se clama lasse, maléurée,
Et dist li une à l'autre: »Com male destinée!
»Mar fu faite à nos oes des barons l'aünée!

⁴ Översättningarna av äldre franska samt latinska texter har uteslutande till uppgift att underlätta läsningen av uppsatsen. En del detaljer är mer eller mindre fritt översatta.

⁵ *Ville-Hardouin, G. de, Conquête de Constantinople*, ed. N. de Wailly, 3. uppl., Paris 1882, s. 42 f. Kap. 16: 75, 76.

⁶ *La Chanson d'Antioche (...)* publiée par la première fois par Paulin Paris, 1, Paris 1848.

La Chanson d'Antioche (...) traduite par la Marquise de Sainte-Aulaire, Paris 1862.

⁷ Pigeonneau, H., *Le Cycle de Croisade (...)*, Saint-Cloud 1877, s. 15 ff.

»Demain n'i ara cambre ne soit descourtinée,
 »N'i ara canchon dite, né joie démenée.
 »Trestoute la plus riche remanra esgarée.»
 N'i à cele ne die: »Lasse come mar fui née!»

Les dames, les pucieles sont forment desmentées,
 Lor seigneurs en apellent à cui sont espousées:
 »Seigneur, à la foi-Dieu somes-nous mariées,
 »Loiautés vous avons plevies et jurées;
 »Por Dieu! quant vous arés les terres conquestées,
 »Et vous verrés la vile où Diex soufri colées,
 »Souviagne-vous de nous, n'i soions oubliées!»
 Ha Diex! Adont i ot maintes larmes plorées,
 Des dames i ot maintes qui ont les crois portées;
 Et les frances pucieles que Diex a moult amées
 O lor pères s'en vont qui les ont engenrées.
 Li baron et li prince ont lor os asamblées;
 De vitaille et de vivres ont les mules toursées;
 Moult orent bien les os lor armes aprestées.
 Les eschieles s'en vont, es-les vous aroutées;
 Al bon due de Buillon ont les os comandées,
 Et il les conduit bien, par mons et par valées.
 Jus qu'en Constantinoble n'i ot regnes tirées,
 Et il i sont venu à unes matinées.

(Chant II: 1—2)

(I Clermont i Auvergne blev mötet mycket talrikt: där ställde man upp och tog ed av Jesu här, som bestod av fransmän och folk från många andra länder. För damerna och de unga flickorna blev det en viktig nyhet; alla förklarade, att de kände sig bedrövade och olyckliga, och den ena sade till den andra: »Ett sådant dystert öde! Baronernas församling kom till stånd mot vår önskan! I morgon ska det inte finnas ett rum, som inte är övergivet, det ska inte längre vara någon sång och glädje. Den rikaste bland oss ska bli fattig.» Var och en sade: »Å, att man föddes till en sådan olycka!»)

De gifta damerna och de unga flickorna är starkt upprörda. De förra vädjar till de herrar, som är deras äkta män: »Ädle herrar, inför Gud har vi en gång blivit förmälda, vi har lovat och svurit att vara Eder trogna. För Guds skull, när Ni har erövrat landet och sett staden, där Gud led plågor, så kom ihåg oss, glöm oss inte!» Å Gud! Det var då som så mycket tårar fälldes. Många av damerna tog korset, och stolt jungfrurna, som Gud älskade så mycket, följde sina fäder, som gett dem livet.

Baroner och furstar hade samlat sina trupper; mulåsnor hade lastats med proviant; soldaterna hade gjort sina vapen väl i ordning. Kompanierna satte sig i rörelse; nu var de på väg. Åt den gode hertigen av Bouillon hade man gett befälet över trupperna, och han ledde dem väl över berg och dal. Inte förrän i Konstantinopel drog man åt sig tyglarna, och dit kom man en morgon.)

I motsats till Villehardouin och Joinville, som skrev prosaskildringar om sina egna upplevelser, dröjer författarna till den citerade korsfarardikten vid det bittra avskedet, tårarna, den sentimentala stämningen. Och samtidigt märker man, att skildringen är rent litterär. Andra likheter med EK saknas emellertid.

Korstågseposen hör till samma genre som chansons de geste. Den här

återgivna episoden erinrar mycket om den scen, då Guillaume tar avsked från sin maka Guiboure för att bege sig till Paris efter nederlaget vid Aliscans.⁸ Från chansons de geste har också rimkrönikorna utvecklat sig.⁹ Man kunde då vänta, att upptakten till ett korståg i en svensk rimkrönika företedde en del drag gemensamma med liknande händelser i verk, som betecknar urtypen för genren. Några representativa eper uppvisar dock endast svaga likheter. Chrétien's versromaner erbjuder inte heller några goda överensstämmelser.¹⁰

Resultatet blir annorlunda vid en jämförelse med de till svenska översatta riddarromaner, som går under namnet Eufemiavisorna. Gustaf Cederschiöld har påpekat en influens från *Flores och Blanzeflor*¹¹ och Valter Jansson ett par likheter med *Herr Ivan*.¹² Det här behandlade partiet i EK företeer en del stilistiska överensstämmelser med *Hertig Fredrik av Normandie*¹³ och *Flores och Blanzeflor*.¹⁴

En gemensam kliché skall först behandlas. När någon högt uppsatt person utfärdar en befallning, begagnas följande uttryckssätt:

Han *loth* sith folk alt saman kallae
och *bødh* them sidhen allae
sin ørs at redhae och ekki bidhae
och wt mot hertigh Frederik ridhae

(Fr: 281—284)

Sidhen *loth* han sik kallae
the riddarae och swennae allae
the jnnan hwsit och stadhen aer;
the haffua han allae saman kaer;
han *bødh* stor skip at redhae,
fyrae och ey flerae.

(Fr: 2505—2510)

Det är dvärgakungen Malmrit, resp. kungen av Irland, som här ger order. En motsvarighet finns i EK:

tha *loth* konung erik ouer alt sith rike
bade riddare ok riddare like
Swa ok bönder oc tjänistomen
swa som herra plägga oc än
at sighia synom mannom til
taghar han eth örlogh drifwa wil
Swa *bødh* han them til hedith land

(EK: 89—95)

⁸ *La Légende de Guillaume d'Orange*, renouvelée par P. Tuffrau, 8 uppl., Paris 1920, s. 138 ff.

⁹ Andersson, I., *Källstudier till Sveriges historia 1230—1436*, Lund 1928, s. 8.

¹⁰ Cohen, G., *Chrétien de Troyes et son œuvre*, Paris 1931. Jfr t. ex. *Érec et Énide* samt *Cligès*, ed. W. Foerster i *Romanische Bibliothek*, 13, resp. 1.

¹¹ Cederschiöld, G., *Om Erikskrönikan*, Gbg 1899, s. 45 (*Populärt vetenskapliga föreläsningar vid Göteborgs högskola*, 11.)

¹² Jansson, V., *Eufemiavisorna*, Uppsala-Lund 1945, s. 308 f. (*Uppsala Universitets Årsskrift* 1945: 8.)

¹³ *Hertig Fredrik av Normandie*, ed. E. Noreen, Uppsala 1927 (*SFS* 49). Förkortn.: Fr.

¹⁴ *Flores och Blanzeflor*, ed. E. Olson, Lund 1921 (*SFS* 46). Förkortn.: Fl.

Också i Fl träffar man på denna sammanställning: »Konungen *lot øpa* ok *biudha swa*» (Fl: 1701); det gäller här konungen av Babylon. Efter återkomsten belönar Flores de utländska riddare, som följt honom:

Han *loot* genast tw skip ladha,
som the thiit hafdhe badha,
maedh dyra klenat margha handa,
bødh them føra thet heem til landa.

(Fl: 2071—2074)

Ett av de äventyr, som hertig Fredrik råkar ut för, är en drabbning mellan två arméer i ett slags Lilliputrike. Han hjälper den rättmätige härskaren, kung Malmrit. Förberedelserna till kampen skildras så:

Konungh Malmrit maelte tha
badh hertigh Frederik aetae gaa.
485 Tha han war maeth loth han kallae
the borghare a husit allae,
bødh them wapnas tha j stadh;
the giordho thaghar som han badh;
tho at the haffdo warit flere,
490 the ware thaghar allae til redhe.
Hertigh Frederik dragher sin wapn pa
aldra raskast ther han forma

(Fr: 483—492)

Här träffar vi åter på uttrycket *loth* — *bødh* (vv. 485; 487). Det finns för övrigt en viss likhet mellan följande verspar:

bødh them wapnas <i>tha j stadh</i> ;	Huar redde sik <i>tha i sin stadh</i>
the <i>giordho</i> thaghar som han <i>badh</i> ;	ok <i>giordo</i> gerna huat konungen <i>badh</i>
(Fr: 487—488)	(EK: 105—106)

Det bör observeras, att de kursiverade orden står på exakt samma ställen i de två citaten. Utom dessa verbala överensstämmelser kan påpekas likheten i betydelse mellan *wapnas* och *redde sik*. Det senare uttrycket erinrar för övrigt om formuleringen *ware (. .) til redhe* (Fr: 490). Ytterligare ett exempel på användningen av ordet *redha* kan anföras:

han bødh stor skip at redhae,
2510 fyrae och ey flerae.
The reddo thøm raskliga thaere,
thry hundradha maen ok aekke faerre,
sigla swa j haffuit wth
badhae medh skiold och swa medh spiuth.
(Fr: 2509—2514)

Genom att jämföra de ovannämnda versparen kan man också belysa en språklig oregelbundenhet i EK: 106. I den föregående versraden är det singulara *huar* subjekt. Predikats verbet *redde sik* står i samma numerus. Men i den följande ofullständiga satsen, där *huar* är det tänkta subjektet, står predikatet i pluralis: *giordo*. Den bristfälliga överensstämmelsen mellan subjekt och predikat skulle kunna förklaras på ett mycket

enkelt sätt: genom influens från Fr: 488, där ett *giordho* förekommer på samma plats.

De två versparen är egentligen en och samma episka formel, som man ganska ofta möter i de tre Eufemiavisorna. Den användes framför allt, då man vill visa, hur snabbt och tjänstvilligt en hög herres befallningar utföres av hans underlydande. Också i EK är formeln vanlig. Men den har aldrig riktigt samma utformning, innehållet och ordställningen skiftar, och därför kan man som här söka spåra en påverkan från Fr i EK. Andra exempel på hur denna kliché kan ta sig ut i Fr presenteras här:

The loffuadho honum tha j stadh
gernaе gōrae hwat han them badh
(Fr: 2231—2232)

Jach giorde genaest hwath han badh,
skipit warth honum redhae j stadh.
(Fr: 2499—2500)

Man skulle också kunna jämföra nedanstående verspar:

Hertigh Frederik dragher sin *wapn* pa
aldra *raskast* ther han forma
(Fr: 491—492)

Ok redde sik tha *wapn* ok tyghe
raska hāladha ok oblyghe
(EK: 101—102)

De verbala likheterna är här färre, men de korresponderande orden står nästan på samma plats i texterna. Om uttrycket *wapn ok tyghe* skriver Rolf Pipping bl. a. följande i sin kommentar: »Att de båda orden kunde betyda samma sak i EK synes framgå av parallellen *drogho thera tygh vpa* 1710, 2786, 3794, 4119: *drogho . . . thera wapn vpa* 2586. Vi ha att taga det tvåledade uttrycket som en helhet, där lederna äro, om icke fullt liktydiga, så dock utan skarpt avgränsad betydelse.»¹⁵ Man kan helt enkelt tänka sig *ok tyghe* som ett synonymt tillägg till *wapn*. En utfyllnad av versraden har varit nödvändig, sen ett par andra ord måst utgå. På samma sätt ter sig uttrycket *ok oblyghe* i nästa versrad som en synonym till *raska*; det fyller på en gång ut raden och rimmar med *tyghe*. Om man beaktar detta försök att förklara tillkomsten av de två versraderna i EK, så framstår likheten mellan textställena bättre. I Fr står *raskast* (v. 492), *raskliga* (v. 2511) i samband med uttryck, som betyder göra sig i ordning (till strid), *dragher sin wapn pa*, resp. *reddo thøm*. När det i EK: 102 nämns *raska* krigare i samma situation, vid verbet *redde sik*, kan man knappast anse det vara en tillfällighet.

Av de ovan gjorda jämförelserna får man närmast det intrycket, att Erikskrönikans författare ibland byggt upp sina verser kring stödord, som på förhand haft en nästan fix placering i raderna. Detta bör i så fall ha försvårat stiliseringen. EK: 101—102 har en ovanlig ordföljd med objektet placerat mellan predikatet och subjektet, enligt den vanliga tolkningen, som har Gustaf Cederschiöld till upphovsman.¹⁶

De versrader i Fr, som här behandlats, är 487—488, 491—492. Man frågar sig då, om inte de mellanliggande verserna, 489—490, kan uppvisa

¹⁵ Pipping, R., *Kommentar till Erikskrönikan*, Hfors 1926, s. 112 ff.

¹⁶ Pipping, a. a., s. 105 ff.

någon likhet med motsvarande verser i EK, 103—104. Någon större likhet kan inte upptäckas:

tho at the haffdo warit *flere*,
the ware thaghar allae til redhe.
(Fr: 489—490)

Hielma plator ok panzere
wordo tha gawe ok giordos *flere*
(EK: 103—104)

Det är tydligtvis endast ett rimord, som är gemensamt. Men sett i sammanhang med andra rim har det en viss betydelse, Fr: 487—490 *stadh — badh — flere — (redhe)*; EK: 103—106 (*panzere — flere — stadh — badh*). På bägge ställena uppträder *flere* i närheten av rimmet *stadh — badh*. Det övriga innehållet i EK: 103—104, »Hielma plator...» etc., kommer att diskuteras i senare delen av denna uppsats.

Här nedan ges en sammanställning av parallella verspar i Fr och EK:

Fr
Hertigh Frederik dragher sin *wapn* pa
aldra *raskast* ther han forma
(491—492)

EK
Ok redde sik tha *wapn* ok tyghe
raska hæladha ok oblyghe
(101—102)

tho at the haffdo warit *flere*
the ware thaghar allae til redhe.
(489—490)

Hielma plator ok panzere
wordo tha gawe ok giordos *flere*
(103—104)

bødh them wapnas *tha j stadh*;
the *giordho* thaghar som han *badh*;
(487—488)

Huar redde sik *tha i sin stadh*
ok *giordo* gerna huat konungen *badh*
(105—106)

Eftersom likheten inskränker sig till spridda ord i sex versrader, kan man naturligtvis inte med säkerhet påstå, att krönikans författare haft Fr till förebild, men det är ganska sannolikt. Som ovan nämnts, har även de andra Eufemiavisorna likheter att upvisa med EK. Man kan inte tänka sig närmare till hands liggande mönster än denna grupp av dikter. Om således en påverkan Fr > EK kan anses trolig, skulle skalden, då han utarbetade vv. 101—106, såsom versionerna A och E meddelar dem, ha följt förebildens text nerifrån och upp eller låtit två verspar byta plats. Det finns emellertid ingen garanti för att ordningsföljden mellan versparen i AE är densamma som i den ursprungliga texten.¹⁷

Det avsnitt ur EK, som behandlas i denna uppsats, skulle man kunna indela i två avdelningar: 1. de militära förberedelserna och 2. avskedet från de hemmavarande. Den första avdelningen omfattar vv. 89—106/107 och har ovan diskuterats. Den andra avdelningen innehåller vv. 107/108—125. Det är en smula svårt att placera v. 107, »Ok skuto wt snekkior ok löpande skutör». Den skulle kunna hänföras till både första och andra avdelningen, till både krigsförberedelserna och händelserna vid avfärden. Den är genom rimmet förbunden med v. 108, som inleder den egentliga skildringen av tilldragelserna vid avresan.

Den första scenen i avskedspartiet, vv. 107/108—111, handlar om hur penninggåvor utdelas till korsfararna:

¹⁷ Jfr Pipping, *a. a.*, s. 110 f.

Ok skuto wt snekkior ok löpande skutör
 marger stor peninga knwter
 ward tha löster ok giffuen them
 110 ther tha skuldo skilias vid thera heem
 Ok wisto ey nar the komo ather
 (EK: 107—111)

Vid en genomläsning av *Flores och Blanzefflor* lägger man märke till att samma rim som i EK: 109—110, *them — heem*, förekommer på några ställen:

Tha bødth konungin allum *them*
 ladha siin skip ok fara *heem*
 (Fl: 17—18)

Til Apolis borgh man the tidhande fra,
 at konungin vte for landith la
 ok var medh sigher komin *heem*;
 thet thøkte vael vara allum *them*.
 (Fl: 59—62)

Konungin foor nu bort medh *them*;
 the fölgdhe honum alle saman *heem*.
 (Fl: 65—66)

Flores badh the riddare kalla
 ok badh them saman koma alla,
 the ther honum fölgdho *heem*;
 2070 rika gafuor gaff han *them*.
 Han loot genast tw skip ladha,
 som the thiit hafdhe badha,
 maedh dyra klenat margha handa,
 bødth them føra thet heem til landa.
 (Fl: 2067—2074)

I tre fall av fyra, där det nämnda rimmet förekommer i Fl, är det fråga om en hemfärd på havet. I det sista citatet omtalas också rika gåvor, som utdelas, v. 2070. Både hertig Fredrik och kungasonen Flores är mycket frikostiga, ex.: Fr: 2205—2210, 2299—2300, 2351—2356; Fl: 653—657, 695—698, 2070—2074. De textställen, som här anförts eller hänvisats till, torde nog inte ha varit helt utan inflytande på den scen i EK, som skildrar, hur skeppen sattes i sjön och penningar gavs åt korsfararna. Men det är inte fråga om en resa hem utan från deras hem.

Som den andra scenen i avskedspartiet kan man betrakta följande verser:

vridhna hender ok stærker grater
 vard tha aff mange frwo sedher
 Tho gladdos the at gud hedher
 skulle meras aff then färdh
 (EK: 112—115)

Motivet här består av en antites: *gråten* från kvinnorna, när männen drar ut i krig, och *glädjen* över att krigståget skall öka Guds ära.

Den tredje scenen beskriver en detalj i utrustningen:

mangt eth gamalt fädernis swerd
 wart tha nidher aff naglom kränkt
 som ther haffdo manga dagha hengt
 (EK:116—118)

De två sistnämnda scenerna kommer att studeras i andra kapitlet av uppsatsen.

Den fjärde och sista scenen lyder:

Them wart tha venlika fölgt til strand
 120 helsados wel ok tokos j hand
 marghin röder mwn ward tha kust
 som aldrig kystes sydhan aff hiertans lust
 thy at the saghos summi aldrig meer
 aff tholkom skylnad tolkit skeer
 125 Them bleste bör the segldo thädhan
 (EK: 119—125)

Det finns också ett par avskedsskildringar i Fl, som det kunde vara skäl att dröja vid. De är av intresse för den ovannämnda fjärde scenen. Den ena återger det tillfälle, då Flores skulle lämna sitt land för att söka efter Blanzeflor och han skildes från sina föräldrar. Han fick dyrbara presenter vid avskedet:

575 Han thakkade them swa innerlik,
 the minto han swa lifuelik.
 Orloff togh han aff them ther varo;
 the graeto swa sara, the matto ey swara.
 Fadher ok modher rifua thera har.
 580 »Med sorgh mon nu aendas var aar;
 vi se honum aldre mere,»
 swa sagdho the ok andre flere.
 The varo ij thet øfrith spa,
 thy thet monde ok swa illa ga.
 585 Han badh them lifua heel ok sael;
 the swaradho gratande: »Far nu vael!»
 Han redh nu thaghar thaedhan ij stadh;
 sin radhgifuara han kalla badh:
 »Nu riidh fore til stranda,
 590 ther Blanzaflor foor fra lande!»
 (Fl: 575—590)

Utom några allmänna likheter mellan Fl och EK, avskedskyssar o. dyl., finns det också en del speciella överensstämmelser. Föräldrarna till Flores anar, att de aldrig mer ska få se sin son (Fl: 581). I EK är det älskande, som kysser varandra för sista gången (EK: 121—122), och förklaringen till att så sker lämnar nästa vers: några såg varandra aldrig mer (EK: 123). De bägge verserna, som företer en viss likhet, jämföres här nedan:

vi se honum *aldre mere*
 (Fl: 581)

thy at the *saghos summi aldrig meer*
 (EK: 123)

De anförda raderna erinrar rent verbalt om varandra. Om således EK: 123 i formellt avseende liknar Fl: 581, har versraden samma karaktär av upplysning från författarens sida som Fl: 584 i följande passage:

The varo ij thet øfrith spa, <i>thy</i> thet monde ok swa illa ga. (Fl: 583—584)	<i>thy</i> at the saghos summi aldrig meer (EK: 123)
--	---

Efter det känslösamma avskedet mellan Flores och hans föräldrar, befaller furstesonen sin rådgivare att rida före till stranden (Fl: 587—590). Också i EK beger man sig till stranden (EK: 119):

»Nu riidh fore <i>til stranda</i> , ther Blanzaflor foor fra landa!» (Fl: 589—590)	Them wart tha venlika fölgt <i>til strand</i> helsados wel ok tokos j hand (EK: 119—120)
--	--

Likheten är emellertid inte särskilt framträdande. Om man däremot går till en parallell avskedsskildring i Fl, blir resultatet i viss mån ett annat.

När Flores och Blanzefflor försonats med kungen i Babylon, tar bägge parter ett höviskt avsked av varandra:

The thakkadho honum alla tidhe
ok bedis sidhan orloff at ridha.
Konungin kyste them swa liofuelik;
riddara ok swena han kallar sik:
»Ji fölghin them til stranda
ok sidhan heem til landa!»
(Fl: 2041—2046)

Man kan nu återigen företa en jämförelse:

»Ji fölghin them <i>til stranda</i> . . .» (Fl: 2045)	<i>Them</i> wart tha venlika fölgt <i>til strand</i> (EK: 119)
--	---

En viktig skillnad i fråga om framställningen bör likväl påpekas. I de två avskedsskildringarna i Fl tar man farväl av varandra med kyssar och vänliga ord, innan man beger sig till stranden. I EK försiggår det ömma avskedet på själva stranden. Skildringen i EK kommer att behandlas ytterligare längre fram i uppsatsen.

Man kan dock visa upp ännu ett par överensstämmelser med Eufemia-visornas stil. Valter Jansson har fäst uppmärksamheten på att raden *marghin röder mavn ward tha kust* (EK: 121) har motsvarigheter i både *Herr Ivan* och *Hertig Fredrik*.¹⁸

Till avskedspartiet får man nog räkna v. 125, där det omtalas, att det blåste medvind (bör) och att korsfararna seglade därifrån. Vi har här att göra med en ofta brukad kliché i Fl, exempelvis »thy nu blaes bör fra lande» (Fl: 650), »the fingo bör ok syghldo tha» (Fl: 2109). Likheten mellan uttrycksätten i Fl och EK kommer kanske ännu bättre fram genom nedanstående jämförelse:

<i>Them</i> blaeste fagher bör fra stranda <i>the</i> sighldo medh haenne hem til landa (Fl: 329—330)	<i>Them</i> bleste bör <i>the</i> segldo thädan (EK: 125)
---	--

¹⁸ Jansson, *a. a.*, s. 214.

Om man läser Erikskrönikans beskrivning av förberedelserna till korståget som en fristående skildring, får man knappast intrycket av att den föregående tiden varit fylld av politiska motsättningar och uppror mot konungen, Erik Eriksson. Dessa förvecklingar har likväl tidigare omnämnts i krönikan. Tvärtom hälsades hans uppmaning till ett krigståg österut med glädje av alla. »Var och en i sin stad gjorde gärna vad konungen bad.» Man frågar sig, om denna allmänna enighet överensstämmer med de faktiska förhållandena, då man vet, att man här har att göra med ett stildrag i riddarromanen, som överflyttats till krönikan. Konungen eller riddaren är alltid omtyckt av sina underlydande, och vad han befäller utföres snabbt och villigt. »The haffua han allae saman kaer», såsom det heter i Fr: 2508.

Det verkar också, som om det rått en längre fredsperiod i landet. Hjälmar, harnesk och pansar blev nu *gäwe*, enligt Pippings översättning 'gångbara, efterfrågade, uppskattade'¹⁹, och det tillverkades flera av samma slag. Något som framför allt ger läsaren intrycket av att fred härskat i landet under många år är raderna:

mangt eth gamalt fädernis swerd
wart tha nidher aff naglom kränkt
som ther haffdo manga dagha hengt
(EK: 116—118)

Till dessa verser finns ingen motsvarighet i Eufemiavisorna. Motivet — den långa freden, som bryts, varvid hjälmar och harnesk blir efterfrågade och gamla svärd lyftes ner från väggen — finns i antik litteratur. Nästa avsnitt av uppsatsen kommer att behandla skildringar av krigsförberedelser i romersk epik.

II.

Den medeltida diktningen är som bekant starkt influerad av antik litteratur. Man erinras om detta förhållande vid en genomläsning av *Flores och Blanzeflor*. Det blivande kärleksparet läser Ovidius tillsammans i skolan (Fl: 151), och när skalden ska beskriva det gyllne skrin, som kung Fenix erhåller som betalning för Blanzeflor, är det en del motiv ur den klassiska guda- och hjältesagan, som passerar revy, ungefär som vid en sköldbekrivning i ett antikt epos:

A karith siaelfft man skrifuith sa
the strid ther var ij Troia,
oc hurw gyrke munde roo
jwir haffwit a Gammens troo;
a lukit var ok skrifuith swo,
huru Pallas, Venus ok Iuno
thraetto om gull aeple eet,
ther them var allom saman veet.
(Fl: 303—310)

¹⁹ Pipping, *a. a.*, s. 120.

Fullt så iögonfallande är inte de klassiska motiv, som finns i Erikskrönikan. I Statius' ofullbordade epos *Achilleis* (antagligen skrivet år 95 e. Kr.¹) finns ett par rader, som ganska väl motsvarar tredje scenen i EK:s avskedsparti:

velluntur postibus altis arma olim dimissa patrum	mangt eth gamalt fädernis swerd wart tha nidher aff naglom kränkt som ther haffdo manga dagha hengt
--	---

(Fädernas en gång överbivna vapen rycks
ner från höga dörrposter)

(Achill. I: 423—424)²

(EK: 116—118)

I den romerska epiken finns skildringar av hur man helt plötsligt måste rusta sig till strid. Man tar då i hast gamla rostiga vapen och reparerar dem och smider om fredliga verktyg till svärd och spjut. En sådan skildring finns hos Vergilius. När trojanerna kommer till Italien, uppstår missämja mellan främlingarna och landets invånare, och de senare rustar sig till strid (Aeneiden VII: 623—640). Lucanus ger en ögonblicksbild från Caesars anfall mot en fredlig stad i Norditalien (Pharsalia I: 239—243). Statius beskriver tillrustningarna för de sju furstarnas tåg mot Thebe (Thebaïs III: 575—593) och grekernas förberedelser för kriget mot Troja (*Achilleis* I: 412—440). Silius Italicus skildrar en invasion i Italien liksom Vergilius och Lucanus. Denna gång är det Hannibal, som är fredsbrytaren (Punica IV: 9—19). De latinska skalderna har flitigt lånat av varandra, och deras beskrivningar av krigsförberedelser innehåller många gemensamma detaljer. Men vissa variationer finns naturligtvis, och det är endast Lucanus och Statius, som nämner, att männen rycker ner vapen från väggen. För belysningen av EK: 116—118 kan det vara av intresse att närmare granska dessa två författares sätt att utforma motivet.

I eposet *Pharsalia* (skrivet åren 60—65) beskriver Lucanus bl. a., hur Caesar efter övergången av Rubicon intog staden Ariminum. Hans soldater kom dit i gryningen, och gälla trumpetstötar väckte invånarna. Vad som då hände, var följande:

rupta quies populi, stratisque excita iuventus
deripuit sacris adfixa penatibus arma,
quae pax longa debat; nuda iam crate fluentes
invadunt clipeos curvataque cuspidē pila
et scabros nigrae morsu rubiginis enses.

(Phars. I: 239—243)³

(Folket i staden hade störts i sin sömn, och de unga männen, som jagats ur bädarna, ryckte ner vapen, som hängts upp vid de heliga penaterna; det var sådana, som den långa freden erbjöd. De lade beslag på sköldar, som fallit sönder, så att flätverket stack fram, kasts pjut med krökta uddar och svärd, som blivit skrovliga av svartrostens bett.)

¹ Summers, W., *The Silver Age of Latin Literature*, London 1920, s. xii.

² Statius, ed. J. H. Mozley, London & N. Y. 1928, 1—2. (*The Loeb Classical Library*, förk. *LCL*).

³ Lucan, ed. J. D. Duff, London & Cambridge, Mass. 1943 (*LCL*). Se även *Phars.* VII: 139—143. Liknande motiv hos tidigare författare: Vergilius, *Aen.* VII: 183—186; 623—640, Ovidius, *Fasti* I: 697—700; IV: 925—930.

Lucanus är en författare, som älskar grella effekter, och han har onekligen lyckats med att ge en färgstark beskrivning av vanvården under den långa freden.

Tidigare i denna uppsats har omnämnts ett epos av Statius, *Achilleis*, med vilket han förmodligen var sysselsatt vid sin död 95 e. Kr.⁴ Endast första och en del av andra sången hann skalden fullborda. Hans magnum opus är emellertid *Thebaïs*, ett epos i tolv sånger, som beräknas ha skrivits under åren 80—92 e. Kr.⁵ Ämnet är hämtat ur den gamla Thebesagan, striderna mellan bröderna Polyneikes och Eteokles.

Hos Vergilius och Lucanus är det fråga om mer eller mindre improviserade försvarsåtgärder. Statius behandlar däremot ett anfallskrig. Tillrustningarna beskrives emellertid på samma sätt. Det ligger samma brådska i luften, som om en fiende när som helst kunde angripa. Denna iver motiverar skalden visserligen med högre maktens ingripande, men man tar nog inte alltför mycket fel, om man räknar med ett starkt inflytande från de förut nämnda författarna. Det kunde kanske för övrigt nämnas, att Statius hade varit en av Lucanus' goda vänner och att han hyllat dennes minne i en dikt, *Genethliacon Lucani ad Pollam, Silvae II, 7*.⁶

På följande sätt rustar man sig för krigståget mot Thebe:

575	et iam suprema Tonantis iussa fremunt agrosque viris annosaque vastant oppida; bellipotens prae se deus agmina passim mille rapit; liquere domos dilectaque laeti conubia et primo plorantes limine natos:
580	tantus in attonitos cecidit deus. arma paternis postibus et fixos superum ad penetralia currus vellere amor; tunc fessa putri robigine pila haerentesque situ gladios in saeva recurant vulnera et adtrito cogunt iuvenescere saxo.
585	hi teretes galeas magnorumque aerea suta thoracum et tunicas chalybum squalore crepantes pectoribus temptare, alii Cortynia lentant cornua; iam falces avidis et aratra caminis rastraque et incurvi saevum rubuere ligones.
590	caedere nec validas sanctis e stirpibus hastas, nec pudor emerito clipeum vestisse iuvenco, inrupere Argos maestique ad limina regis bella animis, bella ore fremunt;

(Theb. III: 575—593)

(Och nu blir Dundrarens gudomliga befallningar högljudda och gör både fält och uråldriga städer tomma på män; guden, som råder för krig, driver på olika platser framför sig tusentals skaror; de gläds åt att lämna sina hem och sina kära hustrur och förstfödda, som gråter på tröskeln. Med sådan kraft har guden drabbat deras sinnen. De är ivriga att få rycka ner vapen från fädernas dörrposter och vagnar, upphängda i gudarnas boningar; då gör de åter kastspjut, som skadats av stinkande rost, och svärd, som av vanvård fastnat i skidorna, färdiga till att ge grymma sår och tvingar dem genom att slipa dem mot en sten att åter bli unga. Några provar runda hjälmar och omger på försök sitt bröst med stora harnesk av

⁴ Summers, *a. a.*, s. 24.

⁵ Summers, *a. a.*, s. 23.

⁶ Statius, *a. a.*, 1.

hopfogad koppar och tunikor, som klirrar av stålfjäll, andra böjer gortyniska bågar; redan glöder vilt i glupska ugnar skäror, plogar och harvar och krökta hackor. Skammen avhåller dem varken från att hugga kraftiga spjutskaft av heliga träd eller att kläda skölden med huden från en utsliten kviga. De rusar mot Argos och beger sig knotande mot den sorgsne kungens dörrar med krig i sinnet, krig i stämman...)

Man känner här lätt igen uttryck från tidigare författare, bl. a. Lucanus.⁷ Och man erinrar sig också vissa passager i Erikskrönikan:

<i>arma paternis</i>	<i>mangt eth gamalt fädernis swärd</i>
<i>postibus et fixos superum ad penetralia currus</i>	<i>wart tha nidher aff naglom kränkt</i>
<i>vellere amor;</i>	

(Theb. III: 580—582)

(EK: 116—117)

Det kursiverade latinska uttrycket lyder i översättning: »De längtar efter att rycka vapnen från fädernas dörrposter». Liksom i Achilleis I: 423—424, vilka versrader redan återgivits, har vi här en parallell till tredje scenen i EK:s avskedsparti. Den upplysningen bör lämnas, att när Statius författade Achilleis, lånade han uttryck från sitt förut skrivna epos Thebaïs. Bägge verken innehåller — såsom nämnts — skildringar av krigsförberedelser.

Ordet *kränkt* (till *krängia*) är ἄπ. λεγ. i fornsvenskan. Söderwall översätter 'draga, rycka'.⁸ Den av Statius brukade glosan *vellere* betyder just 'rycka, slita'. I både Thebaïs och Erikskrönikan tycks männen vara lika intresserade av att rycka ner gamla fädernevapen från deras platser.

Det finns ytterligare en rad i EK, som bör nämnas i detta sammanhang, v. 118. Det heter om de gamla svärd: *som ther haffdo manga dagha hengt*. Det finns inget liknande uttryck i det nämnda textstället i Thebaïs. Men innehållet i raden motsvarar ungefär Lucanus' uttryck: *arma, quae pax longa debat* och Statius' formulering i Achilleis: *arma olim dimissa patrum*. Ev. skulle dock ordet *hengt* kunna motsvara *fixos* i v. 581 i citatet från Thebaïs.

Omedelbart före de nu behandlade versraderna i Theb. III, 580—582, står nämnt, att de argiviska männen är glada över att lämna sina kära hustrur och barn, som gråter på tröskeln (vv. 578—579). Där finns en motsättning mellan de glada männen, som drar ut i krig, och de sörjande

⁷ Som bekant finns det i Runebergs diktning åtskilliga inslag från klassisk litteratur. Om det här behandlade motivet erinras man, när man läser början av *Graven i Perho* 2:

Ren försvunnen var den gyllne friden,
mord och härjning fyllde Finlands bygder

Här är det också fråga om ett anfall på ett fredligt land. När den ålderstigne bonden Hane fått budet om att fientliga ryttare upptäckts i grannskapet, yttrade han som vanligt några hårda ord till sönerna

och från väggens träknapp
nedtog lugn det rostade geväret.

De inledande stroferna i Tegnér's dikt *Kungavalet* i Fritiofs saga har förmodligen också en viss anknytning till det här behandlade ämnet.

⁸ Jfr Pipping, *a. a.*, s. 125 f.

kvinnorna och barnen. Som motivering för iveren att gripa till vapen anför skalden, att en gudomlig makt ingett människorna en hänförelse för kriget (vv. 575—578; 580). En motsvarande framställning finns i andra scenen i EK:s avskedsparti:

liquere domos dilectaque *laeti*
conubia et primo *plorantes* limine natos:
tantus in attonitos cecidit *deus*.

(Theb. III: 578—580)

vridhna hender ok stærker *grater*
vard tha aff mange *frwo* sedher
Tho *gladdos* the at *gud* hedher
skulle meras aff then färdh

(EK: 112—115)

Den nämnda motsatsen mellan glada och sorgsna människor vid avskedet: *laeti* — *plorantes* i den latinska texten påträffas också i den svenska: mången fru är utom sig av sorg, och kämparna — pronominet *the* syftar troligtvis på de äkta männen — gläder sig, trots den gråt deras färd vållar, åt att de ska strida för Guds ära, antitesen *grater* — *gladdos* (EK: 112—115). I bägge fallen har glädjen ett samband med religiösa föreställningar.

Härnedan ges en sammanställning av de parallella textställen i Theb. III och EK, som hittills behandlats:

Theb. III	EK
liquere domos dilectaque <i>laeti</i> <i>conubia</i> et primo <i>plorantes</i> limine natos: tantus in attonitos cecidit <i>deus</i> .	vridhna hender ok stærker <i>grater</i> vard tha aff mange <i>frwo</i> sedher Tho <i>gladdos</i> the at <i>gud</i> hedher skulle meras aff then färdh
(578—580)	(112—115; scen 2)
<i>arma paternis</i> <i>postibus</i> et fixos superum ad penetralia currus <i>vellere amor</i> ;	<i>mangt eth</i> gamalt <i>fädernis</i> <i>swerd</i> <i>wart</i> tha <i>nidher</i> aff <i>naglom kränkt</i> som ther haffdo manga dagha hengt
(580—582)	(116—118; scen 3)

Som man ser, står de bägge jämförbara textställen omedelbart efter varandra och har således samma ordningsföljd.

Några rader längre ner i citatet från Thebaïs finns det ännu en detalj, som är av intresse. Den har en motsvarighet i EK:

Theb. III	EK
hi teretes <i>galeas</i> <i>magnorumque aerea suta</i> <i>thoracum</i> et <i>tunicas chalybum squalore crepantes</i> <i>pectoribus temptare</i> ;	<i>Hielma plator</i> ok <i>panzere</i> wordo tha gäwe ok giordos flere
(585—587)	(103—104)

Då det diktparti, som behandlar de militära förberedelserna i EK, jämfördes med en likartad passage i *Hertig Fredrik*, påpekades, att den enda verbala överensstämmelsen mellan Fr: 489—490 och EK: 103—104 var rimordet *flere*. I övrigt var de båda versparens innehåll olika. Däremot finns det en del beröringspunkter mellan Theb. III: 585—587 och EK: 103—104. De argiviska kämparna provar *galeas* (hjälm) och två slags rustningar, *thorax* (bröstharnesk) samt *lorica* (»fjällpansar», en kjortel

med påsydda fjäll av metall, eller ringbrynja). I EK motsvaras naturligtvis *galeas* av *hielma*; sedan nämns här också två slags vapenklädnader. På grund av vacklande språkbruk i fornsvenskan vet man inte säkert, om orden *plator* och *panzere* skulle kunna betraktas som adekvata översättningar av *thoraces*, resp. *loricae*.⁹ Ordvalet i vers bestämmes ju också ibland av rimmet och rytmen. Det är emellertid tydligt, att de två korresponderande ställena i Thebaïs och Erikskrönikan bägge nämner följande ting: hjälmar och två slags rustningar. I den latinska dikten håller man på att prova ut dem, i den svenska är de efterfrågade, gångbara.

Med anledning av de överensstämmelser i fråga om ordningsföljden mellan verser i Theb. III och EK, som visats ovan, hade man kanske väntat sig, att hjälmar och vapenklädnader nämnts i EK strax efter de gamla fädernesvärden. Men så är inte fallet. De står på skilda håll i det behandlade diktavsnittet. Detta beror naturligtvis på dispositionen i EK. Såsom tidigare nämnts, beskrives den egentliga utrustningen av korsfararna i en första avdelning, som går fram till v. 107 eller v. 108. Därefter återges olika beteenden vid avskedet i en andra avdelning. Om skalden i ett verk, som han använt som förebild, funnit uttryck, som handlar om rustningsdetaljer, bör han ha placerat dem i den första avdelningen. Det anmärkningsvärda är således inte, att stoff från det föreslagna mönstret, Thebaïs, skulle ha överförts till annat ställe i korsfararskildringen, utan att omnämmandet av fädernesvärden, EK: 116—118, fått stå kvar i avskedspartiet. Dessa rader borde naturligtvis också ha placerats i redogörelsen för kämparnas beväpning. Där de nu står, är de ett vittnesbörd om att skalden använt två olika beskrivningar av krigsförberedelser, då han utarbetade denna del av sin rimkrönika. De har av någon anledning inte helt sammansmälts.¹⁰

Känslösamma avsked, framför allt när det gäller en förestående färd över det opålitliga havet, finns det många i den romerska litteraturen. Mest bekant är väl Horatius' klagodikt vid Vergilius' avresa till Grekland: »illi robur et aes triplex...», Carmina I, 3 (str. 3). För fjärde scenen i avskedspartiet i EK är emellertid några rader ur Ovidius' *Heroides* av större intresse:

illa meis oculis species abeuntis inhaeret,
cum premeret portus classis itura meos.
ausus es amplecti colloque infusus amantis
oscula per longas iungere pressa moras
cumque tuis lacrimis lacrimas confundere nostras,
quodque foret velis aura secunda, queri
et mihi discedens suprema dicere voce:
»Phylli, fac exspectes Demophoonta tuum!»

(Her. II: 91—98)¹¹

(Den synen kommer alltid att dröja kvar för mina ögon, då du stod i begrepp att avresa och fartyget, som var klart att segla, låg och gungade i min hamm. Du vågade omfamna mig, och sen du lagt armarna kring halsen på mig, som var för-

⁹ Jfr Pipping, *a. a.*, s. 115 ff.

¹⁰ Beträffande vv. 116—118 är det möjligt, att skalden också tagit intryck av *Achill*. I: 423—424.

¹¹ *Ovid: Heroides and Amores*, ed. Grant Showerman, London & N. Y. 1914 (*LCL*).

älskad, kunde du kyssa mig länge och ihärdigt. Det var då du blandade mina tårar med dina och beklagade dig över att vinden vore gynnsam för seglen. När du lämnade mig, sade du till sist: »Phyllis, vänta på din Demophon!»)

Utom denna klagan från den övergivna Phyllis finns det en liknande skildring i en annan dikt i *Heroides*, V: 41—76. Bland senare skaldar, som tecknat avskedsscener, kan nämnas Valerius Flaccus, *Argonautica* III: 1—14. I det epos, som närmast intresserar oss, Statius' *Thebais*, finns det också ett dylikt känslösamt parti. Det återger det tillfälle, då hären skulle marschera hemifrån mot Thebe:

iamque suos circum pueri nuptaeque patresque
funduntur mixti summisque a postibus obstant.
nec modus est lacrimis: rorant clipeique iubaeque
triste salutantem, et cunctis dependet ab armis
20 suspiranda domus; galeis iuvat oscula clusis
inserere amplexuque truces deducere conos.
illi, quis ferrum modo, quis mors ipsa placebat,
dant gemitus fractaque labant singultibus ira.
sic ubi forte viris longum super aequor ituris,
25 cum iam ad vela noti et scisso redit ancora fundo,
haeret amica manus: certant inneetere collo
brachia, manantesque oculos hinc oscula turbant,
hinc magni caligo maris, tandemque relictis
stant in rupe tamen; fugientia carbasa visu
30 dulce sequi, patriosque dolent crebrescere ventos.
stant tamen, et nota puppim de rupe salutant.

(Theb. IV: 16—31)

(Och nu vimlar söner, hustrur och fäder omkring de sina och söker hålla dem tillbaka, några till och med uppifrån höga portaler. Det finns ingen mätta på tårar: de som sorgset tar farväl, har daggbestänkta sköldar och hjämbuskar. Familjen, som deras suckar gällar, klänger sig fast vid varje slag av vapen. Man gläder sig åt att sända kyssar genom nerfällda visir och dra ner de bistra hjälm-pikarna i en omfamning. De som nyss fann behag i vapen, ja, i själva döden, suckar och ansättes av snyftningar, sen deras hämndbegär försvunnit.

På samma sätt är det, så ofta som män av någon händelse ger sig ut på en färd på det vida havet och vinden redan är i seglen och ankaret halats upp från den sargade havsbotten, att vänners händer dröjer kvar i varandra. Man tävlar om att lägga armarna om varandras hals, och de flödande ögonen grumlas, hos några av kyssar, hos andra av det vida havets töcken. Och slutligen står några likväl kvarlämnade på en klippa. Det är vackert att följa de flyende seglen med blicken, men det smärtar dem, att vinden, som ökar i styrka, blåser hemifrån. De står där likväl och vinkar till skeppet från den välkända klippan.)

Det är framför allt den episka liknelsen, som är av intresse.¹² Vägen från Argos till Thebe går till lands och är inte alltför lång. Likväl har skalden jämfört truppernas avsked med ett farväl inför en lång resa till

¹² »The similes in these poets are Alexandrian rather than Homeric — they are used as an end in themselves, ornaments of style and not mere aids to description. Most of them aim at painting a pretty, or at least vivid picture in the miniature of a few lines or parading the author's intimate knowledge of legend.» (Summers, *a. a.*, s. 34 f). Ut-talandet avser epiker under kejsartiden.

sjöss. Arrangemanget verkar inte helt lyckat. För utformningen av liknelsen har Statius antagligen hämtat inspiration från Ovidius' *Heroides*, där — som tidigare påpekats — inte bara det citerade partiet återger en liknande scen på stranden (Her. II: 91—98) utan också en annan epistel företer överensstämmelser (Her. V: 41—76). Dylika sentimentala beskrivningar av hur man under tårar tar avsked inför en farofylld resa bör hänföras till *propempticon*-genren. Därmed förstås avskedsdikter, som ursprungligen skrevs efter bestämda regler i retorskolorna. Till detta slags poem hör den nämnda dikten av Horatius, *Carmina* I, 3, och av samme författare *Epod.* 1, samt Tibullus I, 3. Statius har själv skrivit en sådan dikt, *Propempticon* Maecio Celeri, *Silvae* III, 2.¹³ Vv. 50—60 i denna utgör en parallell till liknelsen i Theb. IV.

Man kan inte undgå att erinra sig de anförda skildringarna av Ovidius och Statius, när man läser fjärde scenen i Erikskrönikans avskedsparti:

Them wart tha venlika fölgt til strand
 helsados wel ok tokos j hand
 marghin röder mwn ward tha kust
 som aldrig kystes sydhan aff hiertans lust
 thy at the saghos summi aldrig meer
 aff tholkom skylnad tolkit skeer
 Them bleste bör the segldo thädhan

(EK: 119—125)

Som förut nämnts i denna uppsats, innehåller fjärde scenen en del formella likheter med Eufemiavisorna. Men där finns också olikheter. Avskedet försiggår på själva stranden, i motsats till vad som är fallet i Fl. Detta innebär å andra sidan en överensstämmelse med de två antika skildringarna. De som skils åt tar varandra i hand i Thebais och EK:

haeret amica manus

(hänger den vänliga handen fast)

(Theb. IV: 26)

Them wart tha *venlika* fölgt til strand
 helsades wel ok tokos j hand

(EK: 119—120)

Det skulle kunna tänkas, att *venlika* i den fsv. texten är en direkt översättning av det lat. *amica*.

Därefter kysser de bortdragande männen sina älskade, det är en vemodig stämning över tavlan, och så seglar de bort på skeppen för en gynnsam vind. Detta stämmer med mönstret för de antika skildringarna, men å andra sidan verkar de flesta uttrycken att vara hämtade från Eufemiavisorna. Förmodligen har scen 4 tillkommit under dubbelt inflytande, från latinsk dikt och svensk riddarroman.

Kompositionen av avskedspartiet är heterogen. Tre ursprungligen separata avskedsskildringar har här kopplats samman. Den första utgöres av scen 1, där korsfararna får penningar, innan de drar bort. Den bör ha sitt ursprung i Eufemiavisorna. Den andra skildrar, hur männen lämnar sina hem för att rusta sig för kriget, och motsvarar scen 2 (och 3). Dess förebild påträffas i Theb. III. Den tredje erinrar om innehållet i en liknelse, vilken

¹³ Statius, *a. a.*, 1, s. 155 ff.

förekommer i Theb. IV i samband med en beskrivning av hur männen drar ut i kriget. Denna skildring utgöres av scen 4. Dessa tre olika avsked är i EK placerade upptill varandra och kommer därför att uppfattas som moment i samma skeende. Det medför, att framställningen blir något oklar.¹⁴

I denna undersökning har en del överensstämmelser mellan å ena sidan *Hertig Fredrik, Flores och Blanzeflor* och *Thebaïs* (samt ev. *Achilleis*) och å andra sidan *Erikskrönikan* påpekats. Beträffande de två Eufemiasvisorna är det troligt, att de utnyttjats som mönster av krönikans författare. Vad Statius angår, så får man anse motivet: fädernevapen, som rycks ner från sina platser, vilket också påträffas i EK, vara så pass markant, att det bör utgöra ett ganska gott bevis för influens från denne latinska epiker. Man skulle kanske kunna tänka sig något medeltida diktverk som förmedlare mellan *Thebaïs* och *Erikskrönikan*¹⁵, men det är inte nödvändigt. »Im Mittelalter waren die Thebaïs und die Achilleis viel gelesene Gedichte», uppger M. Schanz.¹⁶ *Thebaïs* lästes på sina håll t. o. m. i skolorna.¹⁷

¹⁴ Efter det att Cederschiöld i sin bok om *Erikskrönikan* återgett det avsnitt av dikten, som behandlats i denna uppsats, skriver han: »Här finns allt åtskilligt, som tyder på, att författaren själf varit med om något liknande...» (*A. a.*, s. 26). Den möjligheten får naturligtvis inte avvisas, att krönikören för att ge form åt sina egna upplevelser utvalt något så när lämpliga motsvarigheter hos andra författare. Å andra sidan kan detta krönikeavsnitt vara en rent litterär fantasi.

¹⁵ Ett känt verk, som bygger på Statius' *Thebaïs*, är *Roman de Thèbes*. Det innehåller ingen motsvarighet till exempelvis partiet om krigsförberedelser i förebilden. (*Le Roman de Thèbes*, 1—2, ed. L. Constans, Paris 1890).

¹⁶ Schanz, M., *Geschichte d. röm. Litteratur*, 2, München 1892, s. 325.

¹⁷ Bédier-Hazard, *Histoire de la littérature française illustrée*, 1, Paris 1923, s. 17, sp. 1.